

Богдан ЛАЗОРАК,

кандидат історичних наук,
директор Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі»,
доцент кафедри історії України Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна) istoryk_@ukr.net

**«ВІД ЕМІЛЯ ДУНІКОВСЬКОГО ДО ОЛЕКСАНДРА СЕВРЮКА»:
ОПИСИ МАНДРИВОК ДО ЗАМКУ ТУСТАНЬ В УРИЧІ
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)¹**

У даній розвідці маємо за мету ввести до наукового обігу історії с. Урич та наскельної фортеці «Тустань» кілька епізодів про подорожі сюди різноманітних дослідників, туристів, відпочиваючих з середовища різних національних громад, а також просто шукачів пригод, які впродовж 1892 – 1913 рр. зібрили до певної міри унікальну базу свідчень про минуле цієї пам'ятки природи та водночас людської діяльності. Одним із рідкісних описів мандрівок до скель у даній розвідці є приїзд Олександра Севрюка, який свого часу був послом від української держави на Брест-Литовський мирних переговорах.

Ключові слова: замок Тустань, Урич, скелі, подорожі, Дрогобич, Олександр Севрюк.

Bohdan LAZORAK,

Director of the State Historic-Cultural Preserve of Nahuievychi,
Ph. D. in History, Associate Professor of Ancient History of Ukraine Department of
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine)
istoryk_@ukr.net

**«FROM EMILE DUNIKOVSKY TO OLEKSANDER SEVRIUK»:
DESCRIPTIONS OF THE TRIPS TO THE CASTLE OF TUSHTAN' IN
URYCH (THE END OF THE XIX –
THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)**

The purpose of the given research is to introduce into the scientific circulation some episodes from the history of Urych and the petroglyphic fortress of «Tustan», namely, of the travels of various researchers, tourists, simply people at rest from different national communities who during the period of time from 1892 to 1913 collected – to an extent, quite a unique, base of testimonies on the past of this monument of nature and, at the same time, of human activity. Alexander Sevriuk, who – in the due time – was the ambassador of the Ukrainian state to the Brest-Litovsk peace negoti-

---

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених у рамках виконання наукового проекту «Українсько-польсько-єврейські взаємини у Східній Галичині (перша половина ХХ ст.): історичний досвід, уроки для сучасності», що фінансується за рахунок коштів загального фонду державного бюджету. ID:95861 29.08.2017 (176-1)

ations, arrived here and left one of rare descriptions of his climbing the castle rocks, on which this research treats.

Key words: the fortress of Tustan, Urych, rocky mountains, travel, Drohobych, Oleksander Sevriuk.

Постановка проблеми. В українській історіографії тема дослідження описів мандрівок територією України, або ж спеціально до історичних давніх пам'яток досі не набула спеціального дослідження, яке, наприклад, вже понад десять років серйозно розвивається в середовищі Інституту Естрайхера при Ягелонському університеті в Кракові. На сьогодні важливо зібрати повний реєстр цих подорожей з відповідними коментарями та порівняннями, що явно розширить наші знання про історію дослідження українських земель та їх культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень в повні дозволяє констатувати факт відсутності в наукових дискусіях інформації про докладний реєстр описів подорожей до замку «Тустань» в Уричі. Натомість добре відомо, що починаючи від Балтазара Гакета в кінці XVIII ст., далі шляхом рефлексій на твори про власні подорожі Антіна Петрушевича, Якова Головацького, Івана Вагилевича, Івана Франка та багатьох інших мандрівників та дослідників в літературі, в широкому, плані збереглося чимало рефлексій на тему мандрівок до замку «Тустань». В цілому тема подорожей має давню традицію в історіографії. Наприклад, у 1607 р. у краківській друкарні Шимона Кемпіні побачила світ перша редакція (друга у 1611 р.) опису подорожі віленського воєводи Миколи-Кшиштофа Радзивілла до Святої Землі, Сирії та Єгипту здійснена упродовж 1582 – 1584 рр. Серед пізніших добре відомих в історіографії описів подорожей можна згадати: «Словник подорожі Якуба Дульського на Сході» (1783 р.), «Подорож Александра Сапіги до південних слов'ян у 1810 р.», «Рахунки двору Станіслава Замойського в часі подорожі по Флоренції та після повернення до Польщі» (1836 – 1837 рр.), «Спогади з подорожі до Франції у 1841 р.» авторства Юстини Скібіцької з Брестянських, «Похідні журнали Петра І» (1695 – 1725 рр.; комплексно видані у 1867 р. Афанасієм Бичковим), опис подорожі Росією барона Мейерберга 1683 р. та ін.

Зауважимо, що сьогодні тема мандрівок до замку Тустань та їх описів предметно простудійовано у нещодавніх дослідженнях Б. Лазорака під час конференційних проєктів на базі ДКЗ «Тустань» та в м. Східниця на чолі з Альбертиною Бучинською.

Мета статті. Узагальнити відомі та проаналізувати невідомі джерельні та історіографічні свідчення про історичну пам'ять за наскельною фортецею «Тустань» в Уричі, а також реконструювати мандрівки до неї відомих українських та польських мислителів, дослідників та громадсько-політичних діячів.

Виклад основного матеріалу. У червні 1892 р. замок Тустань відвідав польський геолог, мандрівник, професор Львівського університету ім. Казимира Еміль Гадбанк Дуніковський (1855 – †1924), який опублікував на честь учасників великої експедиції докладний путівник для майбутніх мандрівників умовним маршрутом «Зі Львова до Beskidu», в якому теж відзначив особливості урицького пісковику (ZeLwowadoBeskidu: 33, 87–90). Пізніше свої рефлексії

сії з приводу відвідин замку Тустань Е.-Г. Дуніковський опублікував у 1898 р. у спеціальній розвідці для XIX тому історії «монархії Габсбургів у словах і картинах», який був присвячений Галичині. Серед короткого опису Підгородців та села Урич дослідник опублікував рисунок скель зауваживши, що їх походження має природній характер, а їх вигляд пов'язаний із виходом породи на поверхню (Dunikowski, 1898: 63, 70). Зі слів мандрівника відчувається особливе піднесення від побаченого: «...Ми не могли собі відмовити відвідати ці скелі, адже скелястий краєвид та лісиста місцевість попросту вражали. За якийсь час ми потрапили під кам'яні брили, які здавна приваблювали туристів. На зеленому фоні лісу кам'яні брили виглядали сірими і були вкриті мохом. Численні сліди врубів зроблених рукою людини дійсно засвідчували, що колись ці скелі слугували потужним укріпленням. З кожним кроком відчувалося відлуння минулих віків, про що нагадували руїни давньої стіни...» (Dunikowski, 1898: 70) Тобто опис Е.-Г. Дуніковського був скоріше рефлексією на туристичну привабливість скель, ніж науковим гаслом.

У 1903 р. результати власної науково-дослідницької мандрівки до Урича у Кракові опублікував відомий археолог Владислав Деметрикевич. Дослідник особисто простежив залишки штучних печер на скелях, склад котрих назвав суцільним пісковиком, який належить до геологічного типу скель в Розгірчому та Поляниці. Щоправда урицькі скелі є особливим, оскільки складаються із двох основних частин, які в свою чергу формують 4-ри відламоподібні масиви, які візуально створюють вигляд природніх стін. При цьому між трьома з них зформована тераса на висоті близько 400 – 500 м. Натомість четверта – південна стіна, була більш відкритіша, а тому в часі розбудови замку була домурована із каменя. Такі ж штучні підмурівки Вл. Деметрикевич зафіксував у інших місцях скель зі східного боку. Дослідник також зауважив численні вруби, які на його думку пристосовувалися виключно для дерев'яних колод, а також фрагменти врубів які призначалися для сходів. Окрім всього мислитель докладно передав розміри головної печери, яка знаходиться в північно-західній частині скель. Ця славнозвісна печера мала розміри – 4х3 та 2х2 м, а вздовж її стін форма нагадувала овальне склепіння по обидва боки котрого знаходилися дві кам'яні лави. Також Вл. Деметрикевич описав і так звану «малу печеру», яка знаходилася на верхній площадці скельного комплексу. Сюди можна було потрапити лише за допомогою додаткових дерев'яних конструкцій, від котрих збереглися лише вруби у скелі. Серед іншого автор опису скель подав загальний вигляд печерного коридору, який знаходиться при вході до брами (із західного боку скель). Мандрівник зауважив, що станом на 1903 р. його розміри за шириною заледве досягали 60 см, а висотою – заледве 2 м. Його довжина до кінця не була виміряна дослідником позаяк він не мав на той час спеціального обладнання, відзначивши особливу складність проходження цим коридором. Водночас Вл. Деметрикевич описав внутрішню цистерну дитинця, а також дві малі печерки розміром 1,8 м та 90 см. Важливо, що дослідник розкривав попередні припущення І. Вагилевича щодо походження східного масиву кам'яних брил, як мовляв «виникли через штучні руйнування». Натомість Вл. Деметрикевич констатував їх, виключно, природнє походження. Натомість походження печер на урицькому замку дослідник відніс так само, як в Розгір-

чому та Поляниці до одного і того ж періоду поселень (Demetrykiewicz, 1903: 4, 18–19). З іншого боку Вл. Деметрикевич розкритикував спільну думку І. Вагилевича, д-ра [M-s.], А. Кіркора та І. Шараневича, які відносили скельний комплекс і усі його конструкції, в основному, до моменту появи державності на цих теренах або точніше «язичницьких часів» (Demetrykiewicz, 1903: 21). Натомість Вл. Деметрикевич вважав, що більшість рукотворних врубів, печер та мурів слід відносити до витоків початку історії замку Тустань, свідчення про які збереглися зокрема в коронній метриці від 1539 р. Також дослідник покликається на згадані вище відомості Авг. Бельовського про позначення руїн замку Тустань на карті 1783 р., коли село найменувалося не Урич, а Ловчово і належало до стрийського староства. Водночас автор відносить читача до здогад про замок у хроніці Яна з Чарнкова. Натомість Вл. Деметрикевич зумів констатувати, що оскільки писемних джерел з давньої доби практично не збереглося, а лише із середньовіччя, то дослідникам в принципі не реально встановити час появи наскельних печер та частини врубів. При цьому ті знахідки, які знаходили мандрівники раніше (зі слів автора це «кахлі, металеві миски із зображенням Св. Юрія, стародавні монети» та ін.) лише наближують до розуміння важливості замку, але ні в якому разі об'єкта ранішого поселення. Також Вл. Деметрикевич переопублікував зібраний етнографічний матеріал І. Вагилевича, мовляв у народній пам'яті місцевого населення не випадково збереглася легенда згідно котрої скельні печери Урича були зведені давніми поселенцями «велетами», які були високого зросту. На думку Вд. Деметрикевича, в часі татарських нападів ця легенда модернізувалася, а ключовим негативним героєм постав «Буняк Шолудивий» (часто передавали, як хан Батий), який нібито із великим військом звів потужні стіни, а з півдня спорудив став. Далі легенда гласила про музикантів, які уміли під час бенкету військових викрасти багатство і підпалити склади із порохом. Після чого фортеця взірвалася і перетворилася на руїни. Сам же цар замку покинув місцевість і переїхав до Угорщини. Безумовно, що Вл. Деметрикевич констатував надмірну фантастичність легендарних фактів, проте відголос подій якихось нападів дослідник, так і не відкинув, говорячи про монголів або татар (Demetrykiewicz, 1903: 21–22). В цілому опис власних спостережень замку Тустань з рефлексій Вл. Деметрикевича має скоріше натуралістичний характер, часто не підкріплений конкретними джерелознавчими матеріалами. Щоправда це перший серйозний опис скель, який був здійснений в часі мандрівок різними скельними масивами та спробою їх порівняльного аналізу. З іншого боку дослідник зробив унікальне фото скель з південного боку, на котрому простежуються печери, вруби та муровані стіни колишнього замку (Demetrykiewicz, 1903: Tabl. XII).

Покажемо також є той факт, що популяризація давнини крізь призму урицьких скель стала особливо відчутною саме в період ХІХ ст., а особливо в добу романтизму, коли подорожі до Урич стали обов'язковим моментом відпочинку багатой інтелігенції не тільки «Галицької Каліфорнії» чи імперії Габсбургів в цілому, але й бомонду із країн Західної Європи, Російської імперії тощо. Одночасно популяризація подорожей до замку Тустань широко реалізовувалася дрогобицькими друкарями, котрі намагалися зображення урицьких скель опублікувати потужними тиражами на поштівках. До нашого часу збереглося чимало

автографів мешканців Трускавця, Дрогобича та Борислава, а також відпочиваючих, котрі надсилаючи поштівки, із захопленням поздоровляли родичів у різних куточках Європи. Наприклад, до нашого часу збереглася поштівка 1900 р. із зображенням панорами «Східницької Каліфорнії» та одночасно урицьких скель, фотографії для котрої під час власної мандрівки виготовив дрогобицький фотограф Вільгельм Русс. Також відомо про іншу поштівку 1901 р. із адресатами до «Wielmożna Recyylia Da Rira w Truskawiec» від «Zdzisław Chałoder». Це одна із небагатьох поштівок, на котрій було зображено фотографію авторства майстра Борувки, яка тиражувалася в друкарні Леона Розенштайна в Дрогобичі.

Урицькі скелі ямненського геологічного періоду привертали увагу численних геологів, адже на початку століття лихоманка за корисними копалинами була в особливій увазі, врешті видобуток нафти призвів до небаченого розквіту нафтофто-газових та озокеритних магнатів. Найбільше пожвавлення подорожей в рамках нафтової лихоманки простежувалося упродовж 1894 – 1895 рр., коли фірма відомого нафтового магната та інженера Станіслава Щепановського розпочала програму прокладання дороги зі Східниці в Урич (Rybotycki, 2004: 57). Так, у 1904 р. (за рік до початку світової економічно нафтової кризи) історію та особливості геологічних порід в околицях замку Тустань вивчав відомий польський геолог та мандрівник Рудольф Зубер (1858 – †1920) (Zuber, 1904: 86–121). Так під час мандрівки шляхом Опака-Східниця-Урич-Залокоть дослідник уклад докладні геологічні карти, зокрема і для геології Урича, Східниці та Перепростині (Zuber, 1904: 88, 93). Дослідник відзначив особливі масштаби урицького скельного комплексу серед інших подібних скель ямного періоду (Zuber, 1904: 87). Також Р. Зубер констатував, що в околицях Урича діяли численні та глибокі свердловини з яких добувають чимало нафти, врешті це чітко простежується на геологічному перерізі території Урича укладеному Р. Зубером у масштабі 1:28 571. Як станом на 1901 р. поклади нафти в Уричі та Східниці дозволили Урицькому нафтовому товариству добути з надр 1 650 000 (q) сировини (Zuber, 1904: 92, 94).

У 1905 р. на сторінках «Самбірсько-Дрогобицького тижневика» було опубліковано враження від подорожі до замку Тустань в Уричі, яка відбувалася за участі невідомого автора на початку червня 1904 р. Як виявилось перед тим мандрівник багато подорожував Європою, зокрема Саксонією, Баварією та Швейцарією. Їдучи на відпочинок у курорт Трускавець мандрівник, разом із своїм старим товаришем зупинилися в Самборі, звідки приїхали на короткий час до товаришів у Дрогобич в приватних справах (Wrażenia z podroży, 1905).

Цього ж 1905 р. під час подорожі до урицьких скель побачене на фортеці сфотографував А. Фрідріх. Його чорнобілі фотографії на сьогодні вважаються найкращими для початку століття, адже при достатньому розширенні оптики автор зумів зафіксувати стан фортеці практично з усіх її сторін. Саме на фото А. Фрідріха бачимо, що довкола фортеці лісу практично не було, що було пов'язане або з системною вирубкою.

16 травня 1910 р. власну мандрівку до урицьких скель здійснив природознавець Станіслав Федорович, котрий вивчав на замку Тустань видові характеристики та популяцію печіночників, котрі належали до вищих судинних рослин, зокрема вид «*Conoserphalum conicum*» (серед них також маршанцієві печіноч-

ники та ін.), який ріс на піскових скелях яменського періоду [Fedorowicz, 1914, 52]. Щоправда пошуки тексту опису цієї мандрівки досі тривають.

Упродовж 1912 – 1914 рр. систематичні описи околиць замку Тустань здійснювали працівники гірничого уряду, котрі наймаючи на роботу висококваліфікованих дослідників та шукачів корисних копалин фінансували стаціонарні пошукові експедиції в «Галицькій Каліфорнії». Так, у 1912 р. геологічна станція в Боорславі діяла під керівництвом професора д-ра Юзефа Гжибовського. В тутешній лабораторії вивчалися матеріали отримані внаслідок геологічних експедицій та під час буріння. Відтак у літній період 1912 р. професор розпочав дослідження Східниці, Урича та Опаки. У цій експедиції д-р К. Вуйцік безпосередньо відповідав за вивчення околиць скельного комплексу в Уричі, а також сіл Орів та Ямельниця (Verhandlungender K. K., 1914: 22). Зауважимо, що завдячуючи подібним експедиціям добування нафти в околицях замку Тустань постійно збільшувалося. Наприклад, за період 1896 – 1917 рр. на рівні еоценового геологічного періоду добування нафти в Уричі змінилося з 21 750 галонів до 89 023. Нарешті діяло більше 40 потужних свердловин, які добували нафту саме з глибин еоцену (56 – 33,9 млн. років тому) (Grzybowski, 29). Добре відомо. Що лише копальня нафти Вацлава Вольського (глибиною 50 м) перед початком Першої Світової війни добувала до 25 вагонів ропи щороку, а в 1911 і 1912 рр. – 1844 та 1679 цистерн (Siemiradzki, 1926: 212). Вочевидь саме їх дослідження стали основними в укладанні геологічної мапи довкола скельного комплексу, яка на сьогодні досліджена спорадично. Відтак інформація при дослідженні звітів цих експедицій є перспективним напрямком для спеціальної розвідки.

В середовищі «Пласту» м. Дрогобича, утвореного при бурсі Івана Хрестителя у 1912 р., замок Тустань викликав особливе зацікавлення, адже мандрівка мала не тільки фізичне та виховне значення, але й пробуджувала серед молоді почуття національної ідентичності через відвідини руїн дваньоруського замку. Так, у численних спогадах (зокрема М. Мінчака) зустрічаємо інформацію про те, що до моменту вибуху I Світової війни (у 1912 – 1914 рр.) дрогобицькі пластуни здійснили кілька перших спеціальних мандрівок до урицьких скель (Мінчак, 1973: 485–490).

До замку Тустань подорожували й відомі постаті української історії із Наддніпрянщини. Нещодавно нам вдалося віднайти унікальні джерельні вістки про студентську подорож Олександра Севрюка в Дрогобич, Борислав та Урич весною 1913 року. Як відомо у часі української революції 1917 – 1919 рр. О. Севрюк став дипломатом Центральної Ради та Української Народної Республіки. В літературі добре відомим є факт про існування на скелях фортеці «Тустань» різьбленої інскрипції із культовим гаслом українського народу з тексту «Заповіту» Тараса Шевченка, де поряд також зазначено його ініціали разом з прізвищами інших мислителів, які відстоювали права свого народу. Практично до недавнього часу, часто за різними суперечливими даними, вважалося, що напис містив наступні слова: «Вставайте, кайдани порвіте! Т. Шевченко, М. Шашкевич, І. Франко». Згідно численних наскельних спостережень працівників ДІАЗ «Тустань» (Михайло Рожко, Василь Рожко, Андрій Котлярчук та ін.) було встановлено, що на скелях дійсно збереглися окремі слова із цього тексту, щоправда вони серйозно пошкоджені, як штучними, так і природними факторами. Так, уціліли слова: «Вставайте, кай-

дан [...] [...] Т. Шевченко, [...], [...]». Красзнавець Роман Щур(Щур, 2005: 40), чи не вперше підняв цю вкрай важливу тему на рівні документальних пошуків, адже поява даного напису мала глибоке патріотичне значення для української національної громади «Галицької Каліфорнії» в добу Габсбургів. Наприклад, до початку та під час Першої Світової війни тут часто збиралася патріотична молодь для проведення урочистостей в період Шевченкіан, Франкіан чи Шашкевичіан. Невиключено, що після 1912 р. сюди часто приїжджали дрогобицькі пластуни. Врешті-решт скелі в Уричі відігравали значення центру туристичної та виховної концепції для різних національних громад і навіть були передбачені навчальною державною програмою, як місце для фізичного виховання гімназійної молоді влітку (Лазорак, Лазорак, 2009, 665–669). На думку Р. Щура навіть у травні 1914 р. парамілітарні організації української молоді продовжили традицію вшанування Шевченкіан, зокрема 100-річчя від дня народження Великого Кобзаря у «Галицькій Каліфорнії» (Щур, 2005: 72).

На основі статті у газеті «Неділя» (від 12 липня 1912 р.) Р. Щур уточнив час появи згаданих рядків, встановивши, що у травні 1912 р. до с. Урич приїхало чимало митців зі Львова: Василь Пачовський, Сяся Людкевич, Гнат Ходкевич та ін. Зауважимо, що Р. Щур допустив грубу помилку констатувавши, що серед інших приїхав і автор згаданих рядків на скелях Орест Майданюк(Щур, 2016: 71), коли насправді це був Олекса Майданюк – відомий львівський скульптор, маляр і скульптор. Як виявилось ідею «шевченкового напису» на ювілей І. Франка створив Петро Карманський, згідно котрої 30 червня 1912 р. Олекса Майданюк закінчив роботу над різьбою згаданого тексту, після чого відбулася його публічна презентація. У газеті йшлося зокрема про роботу за допомогою різця, долота і молотка. Врешті напис було завершено, а його головна концепція передбачала вшанування 40-ї річниці творчої діяльності Іван Франка, яка мала бути підкріплена словами «Заповіту» Т. Шевченка.

У першій своїй розвідці, Р. Щур покликаючись на усні свідчення уричанина Степана Яроша (1939 р. н.) констатував, що під час роботи над написом львівського сницаря охороняли місцеві селяни Семен Токарчин та Федір Ластовецький від можливої провокації поляків (Щур, 2005: 40, 115). Свідчення автора викликають сумнів й через те, що у своєму новому дослідженні 2016 р. Р. Щур покликається, з цього ж приводу, на свідчення зовсім іншого респондента, також жителя с. Урич Пилипа Лубика (1893 р. н.) (Щур, 2016: 71, 102). Тобто дані свідчення варто перевіряти передовсім документально, адже за часів Австро-Угорщини міжнаціональна ворожнеча, у будь-яких проявах, так чи інакше каралася суворо на рівні повітового суду в Дрогобичі і відповідно до імперської політики дисциплінування цих взаємин. Врешті усні свідчення завжди несуть частку суб'єктивної інформації. Для прикладу, починаючи від 1910 р. в с. Урич діяв літній табір дрогобицької гімназії у котрому одночасно проходили вишкіл учні єврейської, польської та української національних громад, проживаючи та виховуючись під одним дахом та із одними й тими ж вихователями (Лазорак, Лазорак, 2009). Зауважимо також, що вияв негативних емоцій між мешканцями «Галицької Каліфорнії», в основному, виникав кризь призму політичних апетитів і «гучних дискусій» українських, польських та єврейських партій, які на рівні магістрату, староства, крайового сейму чи парламенту намагалися вирішувати

власні економічні мегапроекти, при цьому, як польські, так і українські селяни в більшості випадків залишалися, як і раніше «із тим же власним хлібом» і практично не виходили за межі добросусідства.

Сьогодні дослідники фортеці «Тустань» досі не віднайшли чітких описів пов'язаних становленням цього напису, не говорячи про ініціаторів чи обставини його знищення. Нещодавно все ж вдалося виявити унікальний опис відкриття пам'ятного знаку на честь 100-х роковин Великого Кобзаря, який був опублікований у дрогобичькій націоналістичній газеті «Вільне слово» 2 лютого 1942 р. на ґрунті спогадів о. Івана Бориславського (Бориславський, 1942). До слова автор був частим дописувачем до української преси в Дрогобичі («Вільне слово») та Львові («Львівські вісти»). Отець Іван фактично опублікував власні спостереження про перебування на Дрогобиччині відомого через кілька років українського дипломата, голови делегації Української Центральної Ради на мирних переговорах в Брест-Литовську, посла Української Народної Республіки в Берліні та голови місії УНР у Римі – Олександра Олександровича Севрюка (1893 – †1941) (Осташко, 2012).

Як виявилось у 1913 р. майбутній політик перебував на вакаціях в Дрогобичі, Бориславі, Східниці та Уричі, де й взяв участь у відкритті та освячені пам'ятної стели на честь ювілейних Франкіани та Шевченкіани. Таким чином факт відкриття стели відбувався напередодні Першої світової війни, а відтак і української революції. Зі слів о. І. Бориславського довідуємося, що публікацію цих спогадів спонукала передчасна смерть українського політика, яка відбулася під час залізничної катастрофи 27 грудня 1941 р. в дорозі з Берліна до Варшави.

о. І. Бориславський констатував, що у 1913 р мандрівники з Наддніпрянської України у кількості 3-х парубків та трьох дівчат прибули спочатку до Дрогобича. Їх зустрів інженер Володимир Яворський, який люб'язно провів для гостей екскурсію на рафінерію «Польмін». Після цього мандрівники рушили до Борислава. Особливу увагу супроводжуючих привертало 20-літній Олександр Севрюк та п. Шевченківна, яка вочевидь була одною із представників родини Шевченка, позаяк о. І. Бориславський назвав її «своячкою нашого найбільшого національного генія»(Бориславський, 1942). Відтак без сумніву що делегація мандрівників із Наддніпрянщини приїхала саме на відкриття теблиці на честь Т. Шевченка в Уричі. Зі слів о. Бориславського, у 1913 р. ніхто навіть припустити не міг, що через 5 років О. Севрюк буде очолювати українську делегацію на міжнародному рівні. Під керівництвом тодішнього начальника «Християнської громади» та директора нафтових копалень м. Борислава Пилипа Лепкого гості із Наддніпрянщини оглянули нафтові та воскові шиби, церкви, а також вписалися до парафіяльних хронік (останній факт може слугувати приводом для цікавих додаткових пошуків). Після цього делегацію запросили на урочистий обід у їдальні «Українського Казино» м. Борислава, де було виголошено низку промов з приводу радості від приїзду наддніпрянців в Галичину. Наступного дня (у неділю) розпочалася велика прогулянка українців Борислава та Дрогобича до Урича, в якій взяли участь і гості з Наддніпрянщини. Як виявилось силами українського проводу Бориславщини, зокрема тоді ще студента правничого факультету, а згодом відомого українського поета Лева Лепкого (у 1942 р. – співробітник газети «Краківські вісти») та секретаря «Християнської громади»

Антон Максимович (арештований у 1939 р.) в Уричі було організовано відкриття (відслонення) пропам'ятної таблиці на честь Тараса Шевченка. Перед цим відомий маляр Олекса Майданюк, який також був родом із Наддніпрянщини, проживаючи і працюючи в Бориславі, витратив багато зусиль та часу над справою викуття цієї таблиці на найвищій скелі замку Тустань. Звисаючи впродовж 2-х тижнів з вершини в так звані «колиці», яка пітримувалася лінвами, митець фактично ризикував життям над прірвою, для того щоб увіковічити пам'ять про українського генія. В неділю (о 9 00 год ранку) з Дрогобича і Борислава до Християнської громади в Бориславі з'їхалося кідьканадцять фір. Цими возами виїхало чимало мешканців «Галицької Каліфорнії», яку також супроводжував оркестр «Кльоси». На найвищій скелі в Уричі було відслонено пропам'ятну таблицю і застромлено синьо-жовтий прапор. Інтелігенція та численне довколишнє селянство взяли участь у цьому грандіозному патріотичному заході, після чого було зроблено спільне фото. На фотографії, яку принаймні до 1942 р. зберігав о. І. Бориславський було зображено серед інших пароха сіл Губичі і Тустановичі – о. Карла Федоровича, почесного крилошанина та ординаріатського генерального вікарія під час ЗУНР (у 1919 р.) – о. Василя Мацюрака, котрий також виконував обов'язки пароха Східниці та був автором опису паломництва до Святої Землі у 1916 р. (Дзерович, Мацюрак, 1907) Також на фото було зображено пароха с. Ластівки та курорту Трускавець о. Івана Валюха, інженера, директора копалень та першого отамана «УСС» в Бориславі – Пилипа Левицького, українського бургомістра м. Борислава у 1919 р. – Стаса Сасика (останні двоє померли від тифу на Наддніпрянщині), інженерів з Дрогобича – п. Дидинського та п. Яворовського, а також Олександра Севрюка та багато ін. Після відвідин замку Тустань гості із Наддніпрянщини вирушили у напрямку Сколого щоб оглянути пізніше Гуцульщину, натомість Олекса Майданюк ще якийсь час перебував в Бориславі, але перед початком війни кудись виїхав (за твердженнями Модеста Менцінського, який свого часу давав концерти у Бориславі, о. Майданюк одружився зі шведкою і виїхав у Штокгольм, де продовжив справу у власному артистичному ательє) (Луцький, 2009: 125).

Таким чином у даній розвідці ми здійснили спробу комплексного пошуку та аналізу збережених відомостей/описів мандрівок до замку Тустань в Уричі впродовж 1892 – 1913 рр., тобто до моменту початку Першої світової війни. Як виявилось дані описи з одного боку є одним із найбільш опосередкованих і водночас інформативно захоплюючих видів матеріалів, адже вони в основному мають нарративний характер. Значна частина описів мандрівок мали виключно науково-дослідницьку мету. Натомість у більшості випадків описи подорожей з'явилися на світ в силу традиції мандрівок до загадкових місцевостей Австро-Угорщини, в тому числі Карпат, що явно символізувало появу своєрідної інтелектуальної моди або ж особисті романтичні зацікавлення конкретного мандрівника. Особливе місце посідають описи безпосередньо замку Тустань та легенд пов'язаних із його руїнам, адже в цілому фактично від найперших експедицій до більш масових подорожей на рівні «курортного туризму» автори цих рукописних щоденників з огляду на власний світогляд та ідентичність намагалися достеменно передавати внутрішні переживання та враження від побаченого на власні очі. Тим самим з одного боку відбувалася первинна фіксація

історичної пам'яті про замок у населення, а з іншого все більша міфологізація його минулого. Щоправда, окрім суб'єктивної складової зібраних відомостей, коли автор часто свідомо перебільшував, замовчував чи інтерпретував на власний розсуд факти, події та явища, згадані описи, на відміну від інших видів джерел, найбільш повно передають соціальну атмосферу конкретного часового періоду, дозволяючи досліднику заглибитися у найпотемніші закутки особистісних зв'язків між людьми, часто різних за національною приналежністю та релігійною конфесією, зате завжди близькі у плані особливого відчуття до замку Тустань.

Мислимо, що оте, скоріше філософське, але без сумніву внутрішньо – людське захоплення скелями, як видається, у різний час проявлялося не тільки бажанням банального відпочинку, оздоровлення чи мистецької і наукової пристрасності, але й через бажання увіковічити пережите людиною, або ж окремої громадської думки у якійсь предметній пам'ятці зафіксованій безпосередньо на скелях чи в їх околицях: чи то у формі петрогліфів (згідно припущень М. Бандрівського пізніше початку доби раннього заліза), чи то – інскрипціях-написах на скелях, чи то – картини або портрети намальованих на фоні скель або ж на фотографіях другої половини XIX – XX ст. Очевидно ця традиція тягнеться із давньої доби, позаяк наявність зображень петрогліфів, так само є наслідком бажання увіковічення чіткої думки. Разом з тим тяглість відвідин замку «Тустань» в с. Урич з метою фіксації якоїсь конкретної історичної пам'яті про подію є давньою, при цьому у наш час вона продовжується із особливим ритмом. Вочевидь це не випадково, адже існує довга традиція цих подорожей, яка манить не тільки дослідників, але й тих хто полюбить ці скелі усією душею, черпаючи від їхнього природного начала несамолюбиве натхнення для творчості, викликаючи тим самим бажання передати цей скарб майбутнім поколінням мандрівників до кам'яної «Берди».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Demetrykiewicz, 1903 – Demetrykiewicz Wł. Grotty wykute w skałach Galicji Wschodniej pod względem archeologicznym // Osobne odbicie z Materiałów Komisji antropolog.-archeolog. i etnograficznej. T. VI. Kraków, 1903. S. 4, 18–19.
2. Dunikowski, 1898 – Dunikowski E. Das Land // Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Band 19: Galicien. Wien, 1898. P. 200.
3. Fedorowicz, 1914 – Fedorowicz S. Pasma Bieszczad w Karpatach. Urycz ob. Schodnicy, na skale piaskowca jamneńskiego // Sprawozdanie komisji Fyzyograficznej obejmujące pogląd na czynności dokonane w ciągu roku 1913 oryz materiały do fizyografii kraju. T. 48. Kraków, 1914. S. 52.
4. Grzybowski Grzybowski J. Przegląd obszarów naftonośnych Karpat Polskich: (z mapą w skali 1:200.000). Warszawa-Kraków. 36 s.
5. Rybotycki, 2004 – Rybotycki J. Dwie Skodnice – wieś i osada przemysłowa (część pierwsza) // Ziemia Drohobycka. – № 17–18. Wrocław, 2004. S. 50–57.
6. Siemiradzki, 1926 – Siemiradzki J. Płody kopalne polski. – Lwów, 1923. 256 s.
7. Verhandlungen der K.K., 1914 – Verhandlungen der K.K. Geologischen Reichsanstalt der Kaiserlich-Königlichen Geologische Reichsanstalt. № 1. Wien, 1914. 350 p.
8. Wrażenia z podróży, 1905 – Wrażenia z podróży (list czwarty) // Tygodnik Samborsko-Drohobycki: czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. 1905. R. 6. № 23. S. 2.
9. Ze Lwowa do Beskidu, 1892 – Ze Lwowa do Beskidu: przewodnik naukowy w wycieczce do Beskidu / zestawił Emil Habdank Dunikowski. Lwów, 1892. 47 s.

10. Zuber, 1904 – Zuber R. Die geologischen Verhältnisse der Erdölzone Opaka-Schodnica-Urycz in Ostgalizien (Fig. 11–19) // Zeitschrift für praktische Geologie, mit besonderer Berücksichtigung der Lagerstättenkunde... Berlin, 1904. P. 86–121.
11. Бориславський, 1942 – Бориславський І. о. Олександр Севрюк в Дрогобичі і Бориславі // Вільне слово. № 14 (88). Дрогобич, 2.02.1942. С. 3.
12. Лазорак, Лазорак, 2009 – Лазорак Б., Лазорак Т. Літній табір Дрогобицької гімназії ім. Франца Йосифа в Уричах (1910 р.) // Фортеця: збірник заповідника «Тустань»: на пошану Михайла Рожка. Львів, 2009. Кн. 1. С. 655–669.
13. Луцький, 2009 – Луцький О. Лепкий Лев Сильвестрович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2009. Т. 6: Ла-Мі. С. 125.
14. Мінчак, 1973 – Мінчак М. Пласт у гімназії ім. Франца Йосифа I в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1973. Т. 1. С. 485–490.
15. Дзерович, Мащорак, 1907 – о. Дзерович Ю., о. Мащорак В. Як то Русь ходила слідами Данила: Пропамятна книга першого руско-народного паломництва в Святу Землю від 5 до 28 вересня 1906. Жовква: 1907. 368 с.
16. Осташко, 2012 – Осташко Т. Севрюк Олександр Олександрович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2012. Т. 9: Прил – С. – С. 502.
17. Щур, 2016 – Щур Р. Тустань. Нарис-есе. Фольклорна Тустань. Дрогобич, 2016. 105 с.

REFERENCES

1. Demetrykiewicz, 1903 – Demetrykiewicz Wł. Grotty wykute w skałach Galicyi Wschodniej pod względem archeologicznym [Grottos carved in the rocks of East Galicia in terms of archaeological] // Osobne odbicie z Materiałów Komisji antropolog.-archeolog. i etnograficznej. T. VI. Kraków, 1903. S. 4, 18–19.
2. Dunikowski, 1898 – Dunikowski E. Das Land [The country] // Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Band 19: Galicien. Wien, 1898. P. 200.
3. Fedorowicz, 1914 – Fedorowicz S. Pasma Bieszczad w Karpatach. Urycz ob. Schodnicy, na skale piaskowca jamneńskiego [The Bieszczady range in the Carpathians. Urszula ob. Stairs, on the Jamneński sandstone] // Sprawozdanie komisji Fizyograficznej obejmujące pogląd na czynności dokonane w ciągu roku 1913 oryz materiały do fizyografii kraju. T. 48. Kraków, 1914. S. 52.
4. Grzybowski Grzybowski J. Przegląd obszarów naftonośnych Karpat Polskich: (z mapą w skali 1:200.000). [Overview of the areas of the Polish Carpathians] Warszawa-Kraków. 36 s.
5. Rybotycki, 2004 – Rybotycki J. Dwie Szkodnice - wieś i osada przemysłowa (część pierwsza) [Dwa Szkodnice – a village and an industrial settlement] // Ziemia Drohobycka. – № 17-18. Wrocław, 2004. S. 50-57.
6. Siemiradzki, 1926 – Siemiradzki J. Płody kopalne polski. [Polish fossil fossils] – Lwów, 1923. – 256 s.
7. Verhandlungen der K.K., 1914 – Verhandlungen der K.K. Geologischen Reichsanstalt der Kaiserlich-Königlichen Geologische Reichsanstalt. [Negotiations of the K.K. geological] № 1. Wien, 1914. 350 p.
8. Wrażenia z podróży, 1905 – Wrażenia z podróży (list czwarty) [Impressions from the trip (fourth letter)] // Tygodnik Samborsko-Drohobycki: czasopismo polityczno-społeczno-ekonomiczne. 1905. R. 6. № 23. S. 2.
9. Ze Lwowa do Beskidu, 1892 – Ze Lwowa do Beskidu: przewodnik naukowy w wycieczce do Beskidu [From Lviv to the Beskids: a science guide on a trip to the Beskids] / zestawił Emil Habdank Dunikowski. Lwów, 1892. 47 s.
10. Zuber, 1904 – Zuber R. Die geologischen Verhältnisse der Erdölzone Opaka-Schodnica-Urycz in Ostgalizien (Fig. 11-19) [Die geologischen Verhältnisse der Erdölzone Opaka-Schod-

nica-Urycz in Ostgalizien] // Zeitschrift für praktische Geologie, mit besonderer Berücksichtigung der Lagerstättenkunde... Berlin, 1904. P. 86–121.

11. Boryslawskyj, 1942 – Boryslawskyj I, o. Olexander Sewriuk w Drohobychi I Boryslawi [Alexander Sevryuk in Drohobych and Boryslav] // Wilne slowo. № 14 (88). Drohobych, 2.02.1942. С. 3.

12. Lazorak, Lazorak, 2009 – Lazorak B., Lazorak T. Litnij Tabir Drohobyckoi himnazii im Franca Josyfa w Urychi (1910) [Summer Camp of the Drohobych Gymnasium named after Franz Josef in Urich (1910)] // Fortecia: zbirnyk zapowidnyka «Tustan»: na poszanu Mychajla Rozka. Lwiw, 2009. Kn. 1. С. 655–669.

13. Luckyj, 2009 – Luckyj O. Lepkyj Lew Sylwestrowych [Lep Spleinstrovich] // Encyklopedia istorii Ukrainy: y 10 t. / Red. kol Smolij W.; Kyiw, 2009. Т. 6. С. 125.

14. Minchak, 1973 – Minchak M. Plast u himnazii Franca Josyfa I w Drohobychi [Plast in gymnasium them. Franz Josef I in Drohobych] // Drohobychchyna – zemlia Iwana Franka. – Nju-Jork-Sidnej-Toronto, 1973. Т. 1. С. 485–490.

15. Dzerowych, Maciurak, 1907 – o. Dzerowych, o. Maciurak W. Jak to Rus chodyla slidamy Danyla [How was Rus walking in the footsteps of Danil: A memorable book of the first Russian-national pilgrimage to the Holy Land from 5 to 28 September 1906] Zowkwa: 1907. 368 с.

16. Ostaszko, 2012 – Ostaszko T. Sewriuk Olexander Olexandrowych [Sevryuk Oleksandr Aleksandrovich] // Encyklopedia istorii Ukrainy: u 10 t. Kyiw, 2012. Т. 9. С. 502.

17. Szczur, 2016 – Szczur R. Tustan – narys-esse. Folklorna Tustan. [Essay essay Folklore Tustan]. Drohobych, 2016. 105 с.

18. Szczur, 2005 – Szczur R. Urycz: storinky istorii. Lwiw, Nowyj Czas, 2005. 120 s.

Статтю подано до редакції 01.02.2018 р.